

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД “ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ, ТУРИЗМУ
І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ”

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Департаменту освіти і науки
Полтавської облвійськадміністрації
24.06.2026 № 168

Навчальна програма з позашкільної освіти

туристсько-краєзнавчого напрямку

“Туристичне краєзнавство”

Вищий рівень, 3 роки навчання

Автор:

Копилець Євгеній Вікторович – керівник гуртка Комунального закладу “Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради”, кандидат педагогічних наук.

Рецензенти:

Шуканова А. А – завідувач кафедри географії, методики її навчання та туризму Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, кандидат педагогічних наук, доцент;

Шабалтій М. П. – керівник гуртка Кобеляцької станції юних туристів Кобеляцької міської ради Полтавської області.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Для всебічної розбудови туристичної галузі на певній території необхідне якомога повніше вивчення її туристично-рекреаційних ресурсів засобами і методами краєзнавства. Туристичне краєзнавство – галузь наукових знань, що формується на стику географічного, економічного, історичного та етнографічного краєзнавства, а також туризмознавства та рекреації шляхом міждисциплінарного синтезу їхніх теоретико-методологічних і прикладних напрацювань. Важливо долучати до туристичного краєзнавства учнівську та студентську молодь, утім, на загальнодержавному рівні відповідні навчальні програми з позашкільної освіти відсутні.

Метою навчальної програми є набуття особистістю компетентностей у процесі занять туристичним краєзнавством.

Основні завдання програми полягають у формуванні таких компетентностей:

1. *Пізнавальна компетентність*: уміння вивчати історичні, культурні, географічні особливості рідного краю, досліджувати туристично-краєзнавчі природні та історико-культурні ресурси, особистісно сприймати об'єкти дослідження, досліджуваний матеріал.

2. *Практична компетентність*: уміння та навички забезпечувати власну безпечну та екологічно доцільну життєдіяльність у польових умовах, здійснювати туристично-краєзнавчі дослідження своєї місцевості та систематизувати результати досліджень.

3. *Творча компетентність*: уміння та навички підготовки звітів про експедиції, краєзнавчо-дослідницьких робіт, виступів на конференціях.

4. *Соціальна компетентність*: набуття досвіду участі у туристсько-краєзнавчих масових заходах, здатність до співробітництва, соціальна активність, володіння культурою спілкування, свідоме ставлення до власної безпеки та безпеки оточення, формування позитивних якостей емоційно-вольової сфери (самостійність, колективізм, працелюбність, ініціативність, відповідальність та ін.).

Програма вищого рівня укладена для творчих об'єднань (гуртків) туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти, розрахована на опанування вихованцями юнацького віку і передбачає навчання впродовж трьох років. На опрацювання навчального матеріалу кожного року відводиться 216 годин, які розподілені на два блоки: “Туристичне краєзнавство” та “Туристсько-спортивна та фізична підготовка”.

Навчальна програма включає матеріал, який доповнює і поглиблює зміст курсів історії, географії та фізичної культури, опанованих у закладах загальної середньої освіти. У змісті програми поєднано загальне наповнення та його регіональну конкретизацію.

Програма передбачає варіативність як дидактичних принципів, так і методів навчання, спрямованих на формування творчої особистості. На заняттях гуртка варто застосовувати різноманітні методи навчання залежно від віку та індивідуальних особливостей вихованців. Слід використовувати різноманітні засоби навчання: мультимедійні засоби навчання, картографічний матеріал тощо. Під час проведення практичних занять доцільно надавати перевагу зорієнтованим на конкретний результат дослідженням та краєзнавчо-дослідницькій роботі.

Важливу роль відведено формуванню у вихованців практичних навичок застосування методів досліджень, роботи із джерелами відповідної інформації. Екскурсії та практичні заняття є обов'язковими та необхідними складовими освітнього процесу. Вони передбачають створення умов для наближення змісту тем до реального життя.

Тривалість занять визначається з урахуванням психофізіологічного розвитку та допустимого навантаження на вихованців відповідно до усталеної практики позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку. Необхідною умовою організації освітнього процесу, особливо екскурсій та практичних занять на місцевості, є дотримання санітарно-гігієнічних вимог та техніки безпеки.

Поряд із груповими, колективними формами роботи варто проводити індивідуальну роботу з вихованцями відповідно до чинного Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних

навчальних закладах. Це створює умови для диференціації та індивідуалізації навчання відповідно до творчих здібностей, віку та психофізичних особливостей, стану здоров'я вихованців, є запорукою успішності підготовки до конкурсів, конференцій та інших масових заходів.

Для закріплення та реалізації набутих вихованцями за навчальний рік знань, умінь та навичок улітку проводять кількадечну туристсько-краєзнавчу експедицію (поза сіткою навчальних годин). За об'єктивної відсутності умов для її проведення її можна замінити на одноденну експедицію або, у крайньому разі, на виконання групових чи індивідуальних проєктів за тематикою програми. У такому разі на початку наступного навчального року замість підготовки звіту про експедицію потрібно здійснити оформлення результатів проєктів.

Перевірка сформованості компетентностей вихованців здійснюється під час проведення практичних занять у формі змагань, вікторин, конкурсів, виконання творчих завдань тощо.

Керівник гуртка в установленому порядку може вносити зміни до розподілу навчального часу на вивчення окремих тем програми з урахуванням рівня підготовки, віку, інтересів вихованців, стану матеріально-технічної бази закладу.

*Основний рівень, перший рік навчання***НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№	Назва розділу, теми	Кількість годин		
		Теоре-тичних	Прак-тичних	Усього
1.	Розділ 1. Вступ	5	13	18
1.1.	Вступне заняття	1	1	2
1.2.	Туристсько-краєзнавчі можливості рідного краю	2	4	6
1.3.	Безпека життєдіяльності під час навчальних занять та туристсько-краєзнавчих мандрівок	2	2	4
1.4.	Перевірка рівня вихідної туристсько-краєзнавчої підготовленості	-	6	6
2.	Розділ 2. Туристичне краєзнавство	40	86	126
2.1.	Наукові основи туристичного краєзнавства	12	10	22
2.2.	Туристична картографія як основний методологічний засіб туристичного краєзнавства	4	8	12
2.3.	Природні краєзнавчо-туристичні ресурси	6	12	18
2.4.	Історико-культурні краєзнавчо-туристичні ресурси	6	12	18
2.5.	Музеї як об'єкти краєзнавчо-туристичної діяльності	6	12	18
2.6.	Організація туристично-краєзнавчої діяльності в закладах освіти	6	12	18
2.7.	Масові туристсько-краєзнавчі заходи	-	20	20
3.	Розділ 3. Забезпечення життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок	4	8	12
3.1.	Правила санітарії та гігієни. Домедична допомога	2	4	6
3.2.	Туристський побут	1	1	2
3.3.	Організація харчування у польових умовах	1	3	4
4.	Розділ 4. Туристсько-спортивна підготовка	8	20	28
4.1.	Орієнтування на місцевості. Топографічна підготовка	2	4	6
4.2.	Туристське спорядження	2	2	4
4.3.	Техніка туризму (відповідно до обраних для експедиції способів пересування)	2	4	6
4.4.	Масові туристсько-спортивні заходи	2	10	12

5.	Розділ 5. Фізична підготовка	2	20	22
5.1.	Загальна та спеціальна фізична підготовка	1	15	16
5.2.	Спортивні та рухливі ігри	1	5	6
6.	Розділ 6. Підсумки навчального року	-	10	10
6.1.	Підготовка до літньої туристсько-краєзнавчої експедиції (або до виконання проєктів)	-	8	8
6.2.	Підбиття підсумків навчального року	-	2	2
6.3.	Туристсько-краєзнавча експедиція (або виконання проєктів)	-		Поза сіткою годин
	Разом	59	157	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ 1. Вступ (18 год.)

1.1. Вступне заняття (2 год.)

Теоретична частина. Поняття “край”. Рідний край. Краєзнавство, його основні види. Фундатори українського краєзнавства. Функції краєзнавства. Джерела знань та методи досліджень у краєзнавстві: загальна характеристика. Основні форми туристсько-краєзнавчої роботи. Мета, завдання, зміст, орієнтовне планування роботи гуртка на поточний навчальний рік. Управління та самоврядування в гуртку.

Практична частина. Анкетування “Чого я чекаю від гуртка”. Організація самоврядування в гуртку.

1.2. Туристсько-краєзнавчі можливості краю (6 год.)

Теоретична частина. Види туризму. Чинники, які визначають туристську привабливість краю.

Практична частина. Презентація історико-культурних та природних пам'яток, туристських, екскурсійних маршрутів на основі опрацювання відповідних джерел інформації. Екскурсія до місцевого музею, рекреаційної зони (за вибором).

1.3. Безпека життєдіяльності під час навчальних занять та туристсько-краєзнавчих мандрівок (4 год.)

Теоретична частина. Техніка безпеки під час теоретичних та практичних занять. Заходи протиепідемічного захисту. Електробезпека та пожежна безпека. Правила дорожнього руху. Норми поведінки у громадських місцях, у

транспорті, на водоймах тощо. Алгоритми безпечної поведінки в умовах військової агресії російської федерації. Безпека поводження із незнайомими людьми та підозрілими предметами. Права та обов'язки учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок відповідно до чинної нормативної бази організації та проведення туристських спортивних походів, екскурсій, подорожей з учнівською та студентською молоддю. Загальні правила поведінки під час походів, експедицій, екскурсій, подорожей.

Практична частина. Виконання завдань на засвоєння правил безпечної життєдіяльності (у формі гри або тренінгу). Ознайомлення з основними положеннями Інструкції щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю, Інструкції щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю.

1.4. Перевірка рівня вихідної туристсько-краєзнавчої підготовленості (6 год.)

Практична частина. Актуалізація та перевірка рівня вихідної туристсько-краєзнавчої підготовленості вихованців. Участь у заходах до Всесвітнього дня туризму.

Розділ 2. Туристичне краєзнавство (126 год.)

2.1. Наукові основи туристичного краєзнавства (22 год.)

Теоретична частина. Туристичне краєзнавство та його завдання. Об'єкт і предмет туристичного краєзнавства, його теоретико-методологічні засади. Методи туристичного краєзнавства. Форми туристичного краєзнавства.

Практична частина. Екскурсії: до краєзнавчого музею; до краєзнавчого відділу місцевої бібліотеки (ознайомлення з краєзнавчими виданнями XIX–XX ст.); порівняння описів природи або поселення краєзнавцями минулого із сучасними умовами.

2.2. Туристична картографія як основний методологічний засіб туристичного краєзнавства (12 год.)

Теоретична частина. Зародження і розвиток спеціальної туристичної картографії. Сучасний стан туристичної картографії в Україні. Мета створення

та вимоги до туристичної карти. Класифікація туристичних карт. Спеціальні умовні позначення, їх використання на туристичних картах. Знакування туристичних маршрутів на місцевості.

Практична частина. Аналіз зразків туристичних карт, їхнє порівняння.

2.3. Природні краєзнавчо-туристичні ресурси (18 год.)

Теоретична частина. Фізико-географічне положення (ФГП) краю – адреса, яка визначає його природні умови. Характеристика ФГП краю за картами.

Територія, рельєф, земельні ресурси. Кліматичні ресурси. Водні та грязьові ресурси. Ресурси рослинного та тваринного світу. Ландшафти та їхнє туристичне значення. Природно-заповідний фонд України в туристичному контексті.

Практична частина. Визначення географічного положення місцевого природного туристичного об'єкта, складання його характеристики.

2.4. Історико-культурні краєзнавчо-туристичні ресурси (18 год.)

Теоретична частина. Історико-культурна спадщина як об'єкт туризму. Законодавство України про охорону культурної спадщини. Класифікація пам'яток історії та культури. Фортеці, замки, монастирі, церкви як краєзнавчо-туристичні об'єкти.

Практична частина. Екскурсії до історико-культурних туристичних об'єктів, складання їхніх характеристик.

2.5. Музеї як об'єкти краєзнавчо-туристичної діяльності (18 год.)

Теоретична частина. Поняття про музеї та музейну справу. Нормативна база діяльності музеїв. Види діяльності музеїв. Класифікація музеїв. Визначні музеї краю, України. Особливості музеїв у закладах освіти.

Практична частина. Екскурсії до музеїв населеного пункту, закладів освіти. Ознайомлення з представленістю музеїв у віртуальному просторі.

2.6. Організація туристично-краєзнавчої діяльності в закладах освіти (18 год.)

Теоретична частина. Елементи краєзнавства у закладах дошкільної освіти. Побудова системи туристсько-краєзнавчої роботи в закладах загальної

середньої освіти. Заклади позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого профілю. Особливості туристсько-краєзнавчої роботи у закладах вищої освіти.

Практична частина. Відвідання Комунального закладу «Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради», Полтавського міського центру позашкільної освіти, інших закладів освіти (на вибір) та ознайомлення з їхньою діяльністю.

2.7. Масові туристсько-краєзнавчі заходи (20 год.)

Практична частина. Підготовка та здійснення туристсько-краєзнавчих мандрівок, підготовка до зльотів та змагань та участь у них, участь у конкурсах, природоохоронних акціях, відзначення дат екологічного календаря тощо.

Розділ 3. Забезпечення життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок (12 год.)

3.1. Правила санітарії та гігієни. Домедична допомога (6 год.)

Теоретична частина. Правила особистої гігієни, особливості їхнього дотримання у туристській мандрівці. Гігієна одягу та взуття. Загартовування: принципи, чинники, технології. Вплив шкідливих звичок на організм. Режим дня. Гігієна харчування та водосолевого режим.

Захворювання, які найчастіше трапляються під час подорожей (простудні, інфекційні кишкові, харчові отруєння, переохолодження, тепловий та сонячний удари тощо), їх симптоми, лікування, профілактика. Травми (потертості, мозолі, забої, розтяги, вивихи, переломи, поранення ріжучими та колючими предметами, укуси кліщів, комах, змій, звірів, опіки тощо), дії при травмуванні, профілактика. Допомога потопаючому. Склад похідної аптечки. Правила та способи транспортування потерпілого.

Практична частина. Вправляння у призначенні вмісту аптечки, накладанні пов'язок і шин. Транспортування “потерпілого” різними способами. Залік із надання домедичної допомоги (тестова і практична частини).

3.2. Туристський побут (2 год.)

Теоретична частина. Загальні вимоги до місць білуаків. Планування білуаку. Послідовність виконання робіт при облаштуванні білуаку, екологічно

доцільна поведінка учасників мандрівки. Встановлення наметів. Типи вогнищ, їхнє призначення. Облаштування місця для вогнища. Правила пожежної безпеки. Заготівля дров. Роботи зі згортання табору.

Практична частина. Моделювання ситуацій, пов'язаних із облаштуванням біваку. Встановлення наметів.

3.3. Організація харчування у польових умовах (4 год.)

Теоретична частина. Вимоги до продуктів харчування у туристсько-краєзнавчій мандрівці. Зберігання продуктів харчування. Режим харчування під час мандрівки. Особливості приготування їжі у польових умовах. Особиста безпека під час перебування біля вогнища. Безпека під час використання дикорослих рослин у їжу.

Практична частина. Складання меню для туристсько-краєзнавчих мандрівок різної тривалості, аналіз запропонованих меню. Розпалювання вогнищ різних типів, приготування простих страв.

Розділ 4. Туристсько-спортивна підготовка (28 год.)

4.1. Орієнтування на місцевості. Топографічна підготовка (6 год.)

Теоретична частина. Види картографічних матеріалів, які використовують у туристсько-краєзнавчій діяльності, їхнє значення. Умовні знаки топографічних карт. Масштаб. Вимірювання і відкладання відстаней на карті.

Загальні відомості про орієнтування. Орієнтування за місцевими природними об'єктами і явищами. Орієнтування за компасом. Поняття азимуту. Спортивне орієнтування. Особливості спортивних карт.

Практична частина. Ознайомлення з туристськими картосхемами, картами. Вивчення умовних топографічних знаків. Читання рельєфу по карті. Вправлення у вимірюванні відстаней на карті. Орієнтування за місцевими ознаками. Визначення азимутів на карті за допомогою транспортира, на місцевості за компасом, рух за азимутом та картою.

4.2. Туристське спорядження (4 год.)

Теоретична частина. Загальні вимоги до туристського спорядження. Особисте та групове спорядження, його добір залежно від конкретних умов

планованої подорожі і дослідницьких завдань. Рюкзаки, їхні види. Спальні мішки та килимки (каремати). Спеціальне туристське спорядження (відповідно до обраного способу пересування). Зберігання та ремонт спорядження.

Практична частина. Складання переліків особистого та групового спорядження для умовних подорожей. Укладання рюкзаків різної конструкції. Вправлення у використанні та ремонті туристського спорядження.

4.3. Техніка туризму (відповідно до обраних для експедиції способів пересування) (6 год.)

Теоретична частина. Техніка руху (відповідно до обраного для експедиції способу пересування). Особливості руху туристської групи залежно від конкретних умов. Техніка подолання найпростіших перешкод. Забезпечення безпеки під час руху та при подоланні перешкод. Основи самостраховки та страховки.

Практична частина. Відпрацювання техніки руху групи. Вправлення у подоланні перешкод. Організація страховки.

4.4. Масові туристсько-спортивні заходи (12 год.)

Теоретична частина. Умови проведення масових заходів. Техніка безпеки на дистанціях змагань та під час мандрівок.

Практична частина. Підготовка та участь у змаганнях із туризму, спортивного орієнтування, одноденному поході тощо.

Розділ 5. Фізична підготовка (22 год.)

5.1. Загальна та спеціальна фізична підготовка (16 год.)

Теоретична частина. Правила безпеки на заняттях із фізичної підготовки. Санітарно-гігієнічні вимоги до спортивного інвентарю. Основи самоконтролю під час фізичних вправ.

Практична частина. Загальна фізична підготовка: вправи на розвиток швидкості, гнучкості, сили, спритності, швидко-силових якостей. Спеціальна фізична підготовка: подолання горизонтальних та вертикальних перешкод, вправи на лазіння і перелазіння.

5.2. Спортивні та рухливі ігри (6 год.)

Теоретична частина. Види спортивних та рухливих ігор. Правила та

умови проведення ігор. Безпека під час ігор.

Практична частина. Підготовка та проведення спортивних та рухливих ігор.

Розділ 6. Підсумки навчального року (10 год.)

6.1. Підготовка до літньої туристсько-краєзнавчої експедиції* (8 год.)

Практична частина. Визначення мети та завдань туристсько-краєзнавчої експедиції. Розподіл тимчасових доручень та експедиційних посад. Попереднє вивчення району експедиції, розробка маршруту і плану-графіка подорожі, складання кошторису. Польовий зошит, польовий щоденник, вимоги до їхнього ведення. Добір та підготовка туристського спорядження та обладнання для досліджень. Контроль фізичного стану вихованців. Перевірка готовності (“захист експедиційних посад”).

*У разі неможливості здійснити експедицію здійснюється підготовка до виконання спільного, групових або індивідуальних геоecологічних проєктів.

6.2. Підбиття підсумків навчального року (2 год.)

Практична частина. Аналіз діяльності гуртка упродовж навчального року, порівняння результатів із попередніми очікуваннями вихованців. Завдання на літо.

Вручення заохочувальних відзнак за активну та результативну участь у туристсько-краєзнавчих заходах.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати і розуміти:

- правила безпеки життєдіяльності під час занять;
- права та обов'язки учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок;
- сутність понять “край”, “рідний край”, туристичного краєзнавства, базової термінології відповідно до змісту програми;
- туристсько-краєзнавчі можливості рідного краю;
- типові приклади природних та історико-культурних туристичних ресурсів;
- особливості музеїв як об'єктів краєзнавчо-туристичної діяльності;
- поширені умовні знаки топографічних та спортивних карт;

- загальні вимоги до туристського спорядження, необхідного для мандрівки, його характеристики;
- правила санітарії та гігієни у поході чи експедиції;
- фактори ризику, заходи профілактики погіршення здоров'я та правила надання нескладної домедичної допомоги під час мандрівки.

Вихованці мають уміти і застосовувати:

- працювати із краєзнавчою та спеціальною літературою, картами, Інтернет-ресурсами, іншими джерелами знань, необхідними для опанування програмового матеріалу;
- характеризувати природні та історико-культурні туристичні об'єкти;
- виконувати дослідження за опанованими методиками;
- орієнтуватися на місцевості за місцевими ознаками, з використанням компаса і карти;
- використовувати туристське спорядження;
- безпечно долати прості перешкоди на маршруті;
- надати нескладну домедичну допомогу;
- облаштувати туристський побут у польових умовах.

Вихованці мають набути досвід:

- участі у роботі самоврядування у гуртку;
- виконання простих туристичних краєзнавчих досліджень;
- участі у масових туристсько-краєзнавчих заходах;
- участі у туристських змаганнях;
- участі у туристських мандрівках, організації безпечної та екологічно доцільної життєдіяльності у польових умовах.

*Основний рівень, другий рік навчання***НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№	Назва розділу, теми	Кількість годин		
		Теоретичних	Практичних	Усього
1.	Розділ 1. Вступ	3	3	6
1.1.	Вступне заняття	1	1	2
1.2.	Безпека життєдіяльності під час навчальних занять та туристсько-краєзнавчих мандрівок	2	2	4
2.	Розділ 2. Туристичне краєзнавство	33	109	142
2.1.	Повторення навчального матеріалу, актуалізація набутих у попередньому навчальному році компетентностей	-	4	4
2.2.	Опрацювання матеріалів літньої туристсько-краєзнавчої експедиції. Підготовка звіту	1	11	12
2.3.	Краєзнавче районування України	10	16	26
2.4.	Туристичне краєзнавство Полтавщини, історія його розвитку	10	20	30
2.5.	Обласний центр Полтава – один із провідних осередків туризму в краї	8	30	38
2.6.	Туристичне краєзнавство в діяльності громадських організацій	4	6	10
2.9.	Масові туристсько-краєзнавчі заходи	-	22	22
3.	Розділ 3. Забезпечення життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок	4	8	12
3.1.	Правила санітарії та гігієни. Домедична допомога	2	4	6
3.2.	Туристський побут	1	1	2
3.3.	Організація харчування у польових умовах	1	3	4
4.	Розділ 4. Туристсько-спортивна підготовка	4	20	24
4.1.	Орієнтування на місцевості. Топографічна підготовка	1	5	6
4.2.	Техніка туризму (відповідно до обраних для експедиції способів пересування)	1	5	6
4.3.	Масові туристсько-спортивні заходи	2	10	12
5.	Розділ 5. Фізична підготовка	2	20	22
5.1.	Загальна та спеціальна фізична підготовка	1	15	16
5.2.	Спортивні та рухливі ігри	1	5	6
6.	Розділ 6. Підсумки навчального року	-	10	10
6.1.	Підготовка до літньої туристсько-краєзнавчої	-	8	8

	експедиції (або до виконання проєктів)			
6.2.	Підбиття підсумків навчального року	-	2	2
6.3.	Туристсько-краєзнавча експедиція (або виконання проєктів)	-		Поза сіткою годин
	Разом	46	170	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ I. Вступ (6 год.)

1.1. Вступне заняття (2 год.)

Теоретична частина. Актуалізація основних відомостей про туризм і туристичне краєзнавство за попередній рік навчання в гуртку. Мета, завдання, зміст, орієнтовне планування роботи гуртка на поточний навчальний рік.

Практична частина. Анкетування “Чого я чекаю від гуртка”. Організація самоврядування в гуртку.

1.2. Безпека життєдіяльності під час навчальних занять та туристсько-краєзнавчих мандрівок (4 год.)

Теоретична частина. Техніка безпеки під час теоретичних та практичних занять. Заходи протиепідемічного захисту. Електробезпека та пожежна безпека. Правила дорожнього руху. Норми поведінки у громадських місцях, у транспорті, на водоймах тощо. Алгоритми безпечної поведінки в умовах військової агресії російської федерації. Безпека поводження із незнайомими людьми та підозрілими предметами. Права та обов’язки учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок відповідно до чинної нормативної бази організації та проведення туристських спортивних походів, екскурсій, подорожей з учнівською та студентською молоддю. Загальні правила поведінки під час походів, екскурсій, подорожей (актуалізація).

Практична частина. Виконання завдань на засвоєння правил безпечної життєдіяльності (у формі гри або тренінгу). Повторення основних положень Інструкції щодо організації та проведення туристських спортивних походів з

учнівською та студентською молоддю, Інструкції щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю.

Розділ 2. Туристичне краєзнавство (142 год.)

2.1. Повторення навчального матеріалу, актуалізація набутих у попередньому навчальному році компетентностей (4 год.)

Практична частина. Актуалізація та перевірка пізнавальної та практичної компетентностей вихованців, набутих у гуртку. Відзначення Всесвітнього дня туризму.

2.2. Опрацювання матеріалів літньої туристсько-краєзнавчої експедиції. Підготовка звіту (12 год.)

Теоретична частина. Типова структура звіту про туристсько-краєзнавчу експедицію. Можливі форми презентації результатів літньої експедиції (виставка, звітний вечір, конкурс звітів та ін.).

Практична частина. Опрацювання польових записів, зібраних матеріалів (робота за розподіленими обов'язками). Ознайомлення зі зразками звітів експедицій попередніх років. Складання письмового звіту про експедицію. Консультації з фахівцями (за потребою). Передача підсумкових матеріалів до кафедри, органу місцевого самоврядування, природоохоронної установи тощо.

2.3. Краєзнавче районування України (14 год.)

Теоретична частина. Наукові основи районування. Історія розвитку та сучасні схеми туристичного районування України. Коротка характеристика країв України.

Практична частина. Опрацювання різних варіантів туристичного районування України з їхнім відображенням на картографічній основі. Вікторина на закріплення знань про краї України.

2.4. Туристичне краєзнавство Полтавщини, історія його розвитку (30 год.)

Теоретична частина. Історико-географічні аспекти формування Полтавського краю. Сучасний зміст поняття “Полтавщина”. Історія

краєзнавчих досліджень Полтавщини. Персоналії видатних краєзнавців Полтавщини.

Розвиток туристичного краєзнавства на Полтавщині в ретроспективі. Сучасний стан та перспективи розвитку туризму в краї.

Практична частина. Опрацювання текстових та картографічних джерел інформації за обраними темами. Зустріч із фахівцями в галузі туризму, обговорення сучасного стану та перспектив розвитку туризму в краї.

2.5. Обласний центр Полтава – один із провідних осередків туризму в краї (38 год.)

Теоретична частина. Характеристика географічного положення, особливостей природи обласного центру. Історія розвитку поселення. Населення та господарство Полтави. Природні краєзнавчо-туристичні ресурси Полтави. Історико-культурні краєзнавчо-туристичні ресурси Полтави. Сучасний стан та перспективи розвитку туризму в обласному центрі.

Практична частина. Зустрічі з полтавськими краєзнавцями, фахівцями у галузі туризму. Польове вивчення природних та історико-культурних ресурсів Полтави: екскурсії, практичні роботи на об'єктах.

2.6. Туристичне краєзнавство в діяльності громадських організацій (10 год.)

Теоретична частина. Громадські організації, які займаються краєзнавчою діяльністю. Історія виникнення та розвитку Національної спілки краєзнавців України. Полтавська обласна організація НСКУ, її внесок у розвиток туристичного краєзнавства.

Практична частина. Зустріч із представниками Полтавської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, обговорення сучасного стану та перспектив розвитку краєзнавства.

2.9. Масові туристсько-краєзнавчі заходи (22 год.)

Практична частина. Підготовка та здійснення туристсько-краєзнавчих мандрівок, звітних презентацій, підготовка до зльотів та змагань та участь у

них, участь у конкурсах, природоохоронних акціях, відзначення дат екологічного календаря тощо.

Розділ 3. Забезпечення життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок (12 год.)

3.1. Правила санітарії та гігієни. Домедична допомога (6 год.)

Теоретична частина. Правила особистої гігієни, особливості їхнього дотримання у туристській мандрівці. Гігієна харчування та водосолевий режим (актуалізація).

Захворювання, які найчастіше трапляються під час подорожей (простудні, інфекційні кишкові, харчові отруєння, переохолодження, тепловий та сонячний удари тощо), їх симптоми, лікування, профілактика. Травми (потертості, мозолі, забої, розтяги, вивихи, переломи, поранення ріжучими та колючими предметами, укуси кліщів, комах, змій, звірів, опіки тощо), дії при травмуванні, профілактика. Дії при втраті свідомості потерпілим. Допомога потопаючому. Склад похідної аптечки. Правила та техніка накладання джгута. Правила та способи транспортування потерпілого.

Практична частина. Вправляння у призначенні вмісту аптечки, накладанні пов'язок і шин. Виготовлення нош із підручних матеріалів, транспортування “потерпілого” різними способами. Залік із надання домедичної допомоги (тестова і практична частини).

3.2. Туристський побут (2 год.)

Теоретична частина. Загальні вимоги до місць бівуаків. Планування бівуаку. Послідовність виконання робіт при облаштуванні та згортанні бівуаку, екологічно доцільна поведінка учасників мандрівки. Правила пожежної безпеки (актуалізація).

Практична частина. Моделювання ситуацій, пов'язаних із облаштуванням бівуаку. Встановлення наметів.

3.3. Організація харчування у польових умовах (4 год.)

Теоретична частина. Вимоги до продуктів харчування у туристсько-краєзнавчій мандрівці. Зберігання продуктів харчування. Особливості приготування їжі у польових умовах. Особиста безпека під час перебування біля вогнища. Безпека під час використання дикорослих рослин у їжу (актуалізація).

Практична частина. Складання меню для туристсько-краєзнавчих мандрівок різної тривалості, аналіз запропонованих меню. Добір рецептів для експедиційного меню. Розпалювання вогнищ різних типів, приготування страв у польових умовах.

Розділ 4. Туристсько-спортивна підготовка (24 год.)

4.1. Орієнтування на місцевості. Топографічна підготовка (6 год.)

Теоретична частина. Картографічні матеріали у плануванні, здійсненні та відображенні результатів геоекологічних експедиційних досліджень. Види змагань зі спортивного орієнтування.

Практична частина. Вправляння у вимірюванні та відкладенні відстаней на карті. Вправи з читання топографічних та спортивних карт. Робота з картографічними Інтернет-сервісами. Вправи на місцевості зі спортивного орієнтування.

4.2. Техніка туризму (відповідно до обраних для експедиції способів пересування) (6 год.)

Теоретична частина. Техніка подолання перешкод (відповідно до обраного для експедиції способу пересування). Забезпечення самостраховки та страховки. Індивідуальне долаття дистанції “смуга перешкод” на туристських змаганнях.

Практична частина. Вправляння у подоланні перешкод (відповідно до обраного для експедиції способу пересування). Організація страховки. Тренування на туристській “смузі перешкод”.

4.3. Масові туристсько-спортивні заходи (12 год.)

Теоретична частина. Умови проведення масових заходів. Техніка безпеки на дистанціях змагань та під час мандрівок.

Практична частина. Підготовка та участь у змаганнях із туризму, спортивного орієнтування, одноденному поході тощо.

Розділ 5. Фізична підготовка (22 год.)

5.1. Загальна та спеціальна фізична підготовка (16 год.)

Теоретична частина. Правила безпеки на заняттях із фізичної підготовки. Санітарно-гігієнічні вимоги до спортивного інвентарю. Основи самоконтролю під час фізичних вправ (актуалізація).

Практична частина. Загальна фізична підготовка: вправи на розвиток швидкості, гнучкості, сили, спритності, швидкісно-силових якостей. Спеціальна фізична підготовка: подолання горизонтальних та вертикальних перешкод, вправи на лазіння і перелазіння, естафети з елементами туристської техніки.

5.2. Спортивні та рухливі ігри (6 год.)

Теоретична частина. Види спортивних та рухливих ігор. Правила та умови проведення ігор. Безпека під час ігор.

Практична частина. Підготовка та проведення спортивних та рухливих ігор.

Розділ 6. Підсумки навчального року (10 год.)

6.1. Підготовка до літньої туристсько-краєзнавчої експедиції* (8 год.)

Практична частина. Визначення мети та завдань туристсько-краєзнавчої експедиції. Розподіл тимчасових доручень та експедиційних посад. Попереднє вивчення району експедиції, розробка маршруту і плану-графіка подорожі, складання кошторису. Польовий зошит, польовий щоденник, вимоги до їхнього ведення. Добір та підготовка туристського спорядження та обладнання для досліджень. Контроль фізичного стану вихованців. Перевірка готовності (“захист експедиційних посад”).

*У разі неможливості здійснити експедицію здійснюється підготовка до виконання спільного, групових або індивідуальних геоєкологічних проєктів.

6.2. Підбиття підсумків навчального року (2 год.)

Практична частина. Аналіз діяльності гуртка упродовж навчального року, порівняння результатів із попередніми очікуваннями вихованців. Завдання на літо.

Вручення заохочувальних відзнак за активну та результативну участь у туристсько-краєзнавчих заходах.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати і розуміти:

- правила безпеки життєдіяльності під час занять;
- права та обов'язки учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок;
- сутність термінології відповідно до змісту програми;
- характерні риси туризму в краях України, Полтавського краю відповідно до змісту програми;
- основні віхи розвитку краєзнавства загалом та туристичного краєзнавства зокрема;
- особливості розвитку туризму в краї;
- перелік та основний зміст документів, що складають нормативну базу охорони краєзнавчо-туристичних ресурсів;
- установи та громадські організації краю, які займаються туризмом та краєзнавством;
- поширені умовні знаки топографічних та спортивних карт;
- загальні вимоги до туристського спорядження, необхідного для мандрівки, його характеристики;
- правила санітарії та гігієни у поході чи експедиції;
- фактори ризику, заходи профілактики погіршення здоров'я та правила надання нескладної домедичної допомоги під час мандрівки.

Вихованці мають уміти і застосовувати:

- працювати із краєзнавчою та спеціальною літературою, картами, Інтернет-ресурсами, іншими джерелами знань, необхідними для опанування програмового матеріалу, робити самостійні висновки на підставі аналізу інформації;
- характеризувати на краєзнавчому матеріалі чинники, які впливають на розвиток туризму;
- виконувати дослідження за опанованими методиками з використанням необхідних інструментів;
- орієнтуватися на місцевості за місцевими ознаками, з використанням компаса і карти;
- використовувати туристське спорядження;
- безпечно долати перешкоди на маршруті;
- надати нескладну домедичну допомогу;
- облаштувати туристський побут у польових умовах.

Вихованці мають набути досвід:

- участі у роботі самоврядування у гуртку;
- виконання туристсько-краєзнавчих досліджень;
- оформлення звіту про краєзнавчу експедицію;
- спілкування з представниками наукових, господарських закладів, установ, підприємств, громадських організацій тощо;
- участі у масових туристсько-краєзнавчих заходах;
- участі у туристських змаганнях;
- участі у туристських мандрівках, організації безпечної та екологічно доцільної життєдіяльності у польових умовах.

*Основний рівень, третій рік навчання***НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№	Назва розділу, теми	Кількість годин		
		Теоретичних	Практичних	Усього
1.	Розділ 1. Вступ	3	3	6
1.1.	Вступне заняття	1	1	2
1.2.	Безпека життєдіяльності під час навчальних занять та туристсько-краєзнавчих мандрівок	2	2	4
2.	Розділ 2. Туристичне краєзнавство	23	123	146
2.1.	Повторення навчального матеріалу, актуалізація набутих у попередньому навчальному році компетентностей	-	4	4
2.2.	Опрацювання матеріалів літньої туристсько-краєзнавчої експедиції. Підготовка звіту	-	12	12
2.3.	Туристичне краєзнавство на сучасному етапі розвитку	10	16	26
2.4.	Підготовка та написання краєзнавчо-дослідницької роботи	10	40	50
2.5.	Організація роботи з популяризації туризму та краєзнавства	3	11	14
2.6.	Масові туристсько-краєзнавчі заходи	-	40	40
3.	Розділ 3. Забезпечення життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок	4	8	12
3.1.	Правила санітарії та гігієни. Домедична допомога	2	4	6
3.2.	Туристський побут	1	1	2
3.3.	Організація харчування у польових умовах	1	3	4
4.	Розділ 4. Туристсько-спортивна підготовка	2	18	20
4.1.	Техніка туризму (відповідно до обраних для експедиції засобів пересування)	-	8	8
4.2.	Масові туристсько-спортивні заходи	2	10	12
5.	Розділ 5. Фізична підготовка	2	20	22
5.1.	Загальна та спеціальна фізична підготовка	1	15	16
5.2.	Спортивні та рухливі ігри	1	5	6
6.	Розділ 6. Підсумки навчального року	-	10	10
6.1.	Підготовка до літньої туристсько-краєзнавчої експедиції (або до виконання проєктів)	-	8	8
6.2.	Підбиття підсумків навчального року	-	2	2
6.3.	Туристсько-краєзнавча експедиція (або виконання проєктів)	-		Поза сіткою годин
	Разом	34	182	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ 1. Вступ (6 год.)

1.1. Вступне заняття (2 год.)

Теоретична частина. Актуалізація основних відомостей про туризм, туристичне краєзнавство за попередній рік навчання в гуртку. Мета, завдання, зміст, орієнтовне планування роботи гуртка на поточний навчальний рік.

Практична частина. Визначення з темами краєзнавчо-дослідницьких робіт у поточному навчальному році, розподіл на групи. Питання самоврядування в гуртку.

1.2. Безпека життєдіяльності під час навчальних занять та туристсько-краєзнавчих мандрівок (4 год.)

Теоретична частина. Техніка безпеки під час теоретичних та практичних занять. Заходи протиепідемічного захисту. Електробезпека та пожежна безпека. Правила дорожнього руху. Норми поведінки у громадських місцях, у транспорті, на водоймах тощо. Алгоритми безпечної поведінки в умовах військової агресії російської федерації. Безпека поводження із незнайомими людьми та підозрілими предметами. Права та обов'язки учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок відповідно до чинної нормативної бази організації та проведення туристських спортивних походів, екскурсій, подорожей з учнівською та студентською молоддю. Загальні правила поведінки під час походів, екскурсій, подорожей (актуалізація).

Практична частина. Виконання завдань на засвоєння правил безпечної життєдіяльності (у формі гри або тренінгу). Повторення основних положень Інструкції щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю, Інструкції щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю.

Розділ 2. Туристичне краєзнавство (146 год.)

2.1. Повторення навчального матеріалу, набутих умінь та навичок за попередній навчальний рік (4 год.)

Практична частина. Актуалізація та перевірка рівня пізнавальної та практичної компетентностей вихованців, набутих у гуртку. Відзначення Всесвітнього дня туризму.

2.2. Опрацювання матеріалів літньої туристсько-краєзнавчої експедиції. Підготовка звіту (12 год.)

Практична частина. Опрацювання польових записів, зібраних матеріалів (робота за розподіленими обов'язками). Складання письмового звіту про експедицію. Консультації з фахівцями (за потребою). Обрання форм презентації результатів. Розробка та оформлення виставки, передача підсумкових матеріалів до навчального кабінету, органу місцевого самоврядування, природоохоронної установи тощо.

2.3. Туристичне краєзнавство на сучасному етапі розвитку (26 год.)

Теоретична частина. Головні напрями наукових пошуків та прикладних досліджень у туристичному краєзнавстві. Практична значущість туристичного краєзнавства. Проблеми розвитку туристичного краєзнавства. Персоналії сучасного туристичного краєзнавства: Україна, Полтавщина.

Практична частина. Опрацювання наукової літератури та документів за темою, участь в обговоренні дискусійних питань. Зустріч із фахівцями туристичної сфери Полтавщини.

2.4. Підготовка та написання краєзнавчо-дослідницької роботи (50 год.)

Теоретична частина. Етапи дослідницького пошуку. Пошуково-дослідницька та науково-дослідницька робота: спільні та відмінні риси. Уміння та навички, необхідні дослідникам. Етапи підготовки краєзнавчо-дослідницької роботи.

Конференція – форма презентації пошукового доробку. Вимоги до доповіді та до тез і статей. Унаочнення виступу. Правила ведення дискусії.

Можливості представлення краєзнавчо-дослідницької роботи у рамках Всеукраїнських краєзнавчих експедицій учнівської молоді “Моя Батьківщина – Україна”, “Мій рідний край”. Особливості всеукраїнських та регіональних краєзнавчих конференцій.

Практична частина. Ознайомлення зі зразками краєзнавчо-дослідницьких робіт, матеріалами конференцій. Складання проекту краєзнавчо-дослідницької роботи та розподіл обов’язків у групі. Коректне формулювання теми роботи, мети та завдань дослідження, розробка орієнтовної структури роботи, пошук літератури та джерел за обраною темою. Написання та оформлення роботи, підготовка додатків. Консультації з фахівцями. Підготовка виступів, тез (статей), презентацій для участі у конференціях, вправління у виступі перед аудиторією.

2.5. Організація роботи з популяризації туризму та краєзнавства (14 год.)

Теоретична частина. Види та засоби популяризації туризму та краєзнавства. Психологія спілкування, необхідність урахування особливостей цільової аудиторії. Можливі варіанти співпраці з органами місцевого самоврядування, туристичними установами, громадськими організаціями, засобами масової інформації в популяризації туризму та краєзнавства.

Практична частина. Розробка та здійснення локальної туристсько-краєзнавчої акції.

2.6. Масові туристсько-краєзнавчі заходи (40 год.)

Практична частина. Підготовка та здійснення туристсько-краєзнавчих мандрівок, підготовка до змагань, зльотів, конференцій учнівської молоді та участь у них, участь у конкурсах, природоохоронних акціях тощо.

Розділ 3. Забезпечення життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок (12 год.)

3.1. Правила санітарії та гігієни. Домедична допомога (6 год.)

Теоретична частина. Правила особистої гігієни, особливості їхнього дотримання у туристській мандрівці. Гігієна харчування та водосолевий режим (актуалізація).

Захворювання, які найчастіше трапляються під час подорожей, їх симптоми, лікування, профілактика. Травми, дії при травмуванні, профілактика. Дії при втраті свідомості потерпілим. Допомога потопаючому. Склад похідної аптечки. Правила та техніка накладання джгута. Правила та способи транспортування потерпілого (актуалізація).

Практична частина. Консультація фахового медика щодо надання домедичної допомоги. Залік із надання домедичної допомоги (тестова і практична частини).

3.2. Туристський побут (2 год.)

Теоретична частина. Планування бівуаку, послідовність виконання робіт при облаштуванні та згортанні бівуаку, екологічно доцільна поведінка учасників мандрівки. Правила пожежної безпеки (актуалізація).

Практична частина. Моделювання ситуацій, пов'язаних із облаштуванням бівуаку. Встановлення наметів.

3.3. Організація харчування у польових умовах (4 год.)

Теоретична частина. Вимоги до продуктів харчування у туристсько-краєзнавчій мандрівці. Зберігання продуктів харчування. Особливості приготування їжі у польових умовах. Особиста безпека під час перебування біля вогнища. Безпека під час використання дикорослих рослин у їжу (актуалізація).

Практична частина. Складання меню для туристсько-краєзнавчих мандрівок різної тривалості. Добір рецептів для експедиційного меню. Розпалювання вогнищ різних типів, приготування страв у польових умовах.

Розділ 4. Туристсько-спортивна підготовка (20 год.)

4.1. Техніка туризму (відповідно до обраних для експедиції способів пересування) (8 год.)

Практична частина. Техніка подолання перешкод (відповідно до обраного для експедиції способу пересування). Забезпечення самостраховки та страховки. Командне подолання дистанції “смуга перешкод” на туристських змаганнях.

Практична частина. Вправляння у подоланні перешкод (відповідно до обраного для експедиції способу пересування). Організація страховки. Тренування на туристській “смузі перешкод”.

4.2. Масові туристсько-спортивні заходи (12 год.)

Теоретична частина. Умови проведення масових заходів. Заходи та засоби безпеки участі у масових заходах.

Практична частина. Участь у туристських змаганнях, конкурсах, зльотах, мандрівках тощо.

Розділ 5. Фізична підготовка (22 год.)

5.1. Загальна та спеціальна фізична підготовка (16 год.)

Теоретична частина. Правила безпеки на заняттях із фізичної підготовки. Санітарно-гігієнічні вимоги до спортивного інвентарю. Основи самоконтролю під час фізичних вправ (актуалізація).

Практична частина. Загальна фізична підготовка: вправи на розвиток швидкості, гнучкості, сили, спритності, швидкісно-силових якостей. Спеціальна фізична підготовка: подолання горизонтальних та вертикальних перешкод, вправи на лазіння і перелазіння, естафети з елементами туристської техніки.

5.2. Спортивні та рухливі ігри (6 год.)

Теоретична частина. Види спортивних та рухливих ігор. Правила та умови проведення ігор. Безпека під час ігор.

Практична частина. Підготовка та проведення спортивних та рухливих ігор.

Розділ 6. Підсумки навчального року (10 год.)

6.1. Підготовка до літньої туристсько-краєзнавчої експедиції* (8 год.)

Практична частина. Визначення мети та завдань туристсько-краєзнавчої експедиції. Розподіл тимчасових доручень та експедиційних посад. Попереднє вивчення району експедиції, розробка маршруту і плану-графіка подорожі, складання кошторису. Добір та підготовка туристського спорядження та обладнання для досліджень. Контроль фізичного стану вихованців. Перевірка готовності (“захист експедиційних посад”).

*У разі неможливості здійснити експедицію здійснюється підготовка до виконання спільного, групових або індивідуальних геоекологічних проєктів.

6.2. Підбиття підсумків навчального року (2 год.)

Практична частина. Аналіз діяльності гуртка упродовж навчального року. Завдання на літо.

Вручення заохочувальних відзнак за активну та результативну участь у туристсько-краєзнавчих заходах.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати і розуміти:

- правила безпеки життєдіяльності під час занять, практичної туристсько-краєзнавчої діяльності;
- права та обов'язки учасників туристсько-краєзнавчих мандрівок;
- сутність термінології відповідно до змісту програми;;
- можливості презентації власного краєзнавчо-дослідницького доробку в регіоні та на загальнодержавному рівні;
- умовні знаки топографічних та спортивних карт;
- загальні вимоги до туристського спорядження, необхідного для мандрівки, його характеристики;
- правила санітарії та гігієни у поході чи експедиції;
- фактори ризику, заходи профілактики погіршення здоров'я та правила надання домедичної допомоги під час мандрівки.

Вихованці мають уміти і застосовувати:

- працювати із краєзнавчою та спеціальною літературою, картами, Інтернет-ресурсами, іншими джерелами знань, необхідними для опанування програмового матеріалу, робити самостійні висновки на підставі аналізу інформації;
- виконувати дослідження за опанованими методиками з використанням необхідних інструментів;

- виконувати завершені краєзнавчо-дослідницькі роботи (індивідуально чи у складі групи) та презентувати їх;
- орієнтуватися на місцевості за місцевими ознаками, з використанням компаса і карти;
- використовувати туристське спорядження;
- безпечно долати перешкоди на маршруті;
- надати домедичну допомогу;
- облаштувати туристський побут у польових умовах.

Вихованці мають набути досвід:

- участі у роботі самоврядування у гуртку;
- виконання туристсько-краєзнавчих досліджень;
- оформлення та презентації власного дослідницького доробку;
- спілкування з представниками наукових, господарських закладів, установ, підприємств, органів місцевого самоврядування, громадських організацій тощо;
- участі у масових туристсько-краєзнавчих заходах;
- участі у діяльності з популяризації туризму і краєзнавства;
- участі у туристських змаганнях;
- участі у туристських мандрівках, організації безпечної та екологічно доцільної життєдіяльності у польових умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булава Л. М. Природа та населення Полтавської області : навчальний посібник для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Полтава : ПОІППО ім. М. В. Остроградського, 2017. 42 с. URL: https://pano.pl.ua/images/FILES/nml/elektronni_vydannia_POIPPO/2017/bulava_posibnyk_8klas.pdf
2. Географія та екологія Полтави : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 квітня 2008 р. Полтава : Верстка, 2008. 156 с.
3. Джаман М. О., Єрмаков В. В. Чинники впливу на розвиток суспільно-просторових процесів Полтавського-історико-географічного краю (ретроспективно-географічний аспект). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Географічні науки*. 2020. Вип. 13. С. 34-42.
4. Доценко А. І. Туристичне краєзнавство. Київ : Ун-т «Україна», 2022. 128 с.
5. Закалюжний В. М., Джурка Г. Ф. Полтавська область. Геолого-географічний нарис. Полтава, 2000. 130 с.
6. Екологічний атлас Полтавщини / за ред Ю. С. Голіка, В. А. Барановського, О. Е. Ілляш. Полтава : Полтавський літератор, 2007. 128 с.
7. Екологічні паспорти Полтавської області. URL: <https://eko.adm-pl.gov.ua/ekopas.htm>
8. Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю; Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю (наказ Міністерства освіти і науки України “Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи” від 02.10.2014 № 1124, зареєстровано у Міністерстві юстиції України 27.10.2014 за № 1341/261178). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1340-14>

9. Копилець Є. Екологічне виховання в туристському поході. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2011. № 32. С. 3–7.
10. Копилець Є. Організація інтегрованих краєзнавчих досліджень як засіб формування ключових компетентностей учнівської молоді. *Позашкілля*. 2019. № 12. С. 58–63.
11. Любіцева О., Кочеткова І. Туристичне краєзнавство: сутність, методи, значення. *Вісник КНУКіМ. Серія: Туризм*. 2021. № 4. С. 138-148.
12. Мальська М. П., Гамкало М. З., Романів П. В. Активний туризм: теорія та практика : підручник. Київ : Каравела, 2022. 252 с.
13. Міська програма “Полтава туристична” на 2020 – 2026 роки. URL: <https://i1.poltava.to/uploads/2020/01/2020-01-05/programa-poltava-tourism-2020-2026.pdf>
14. Наровлянський О.Д., Наровлянська М.Д., Пустовойт В.О. Шкільний туризм. Київ : Шкільний світ, 2009. 128 с.
15. Обозний В.В. Краєзнавство : навч. посібник-практикум / вид. 2-ге, доп. Київ : Науковий світ, 2004. 240 с.
16. Основи краєзнавства : підручник / за ред. О. П. Реєнта. Вид. 2-ге, доп. Київ, 2021. 376 с.
17. Офіційний сайт Комунального закладу “Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради”. URL: <https://poltavatourcenter.pl.ua/>
18. Пангелов Б. П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 248 с.
19. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство. Київ : Альтерпрес, 2003. 171 с.
20. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. / за ред. Ф. Д. Заставного. 2-ге вид., виправл. Київ : Знання, 2008. 575 с.
21. Покоłodна М. М., Божко Л. Д. Туристське краєзнавство: навч. посіб. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2012. 310 с.

22. Поліхун Н. І. Як стати дослідником. Вид. 2-ге, доп. Київ : ТОВ “Праймдрук”, 2012. 224 с.
23. Полтава : туристичний проспект / [авт.-упорядн. Бабенко В. С., Говоров С. В.]. Полтава : ФОП Говоров С. В., 2020. 112 с.
24. Полтава – місто, в якому хочеться жити / [авт.-упорядн. Павлов В. В.]. Полтава : ФОП Говоров С. В., 2021. 112 с.
25. Полтавська область : географічний атлас : Моя мала Батьківщина. Київ : ТОВ “Видавництво “Мапа”, 2004. 20 с.
26. Полтавська область : природа, населення, господарство. Географічний та історико-економічний нарис / за ред. К. О. Маца. 2-ге вид., доп. і перероб. Полтава : Полтавський літератор, 1998. 336 с.
27. Полтавщина туристична : путівник. Полтава: АСМІ, 2012. 395 с.
28. Полтавщина туристична запрошує: туристичний путівник / упоряд. Л. М. Оніщук. Полтава : Говоров С. В., 2017. 23 с.
29. Попович С. Туристичне краєзнавство: генеза, методологія, завдання. *Краєзнавство*. 2015. № 3-4. С. 111-123.
30. Програма розвитку туризму та курортів у Полтавській області на 2021 – 2025 роки. URL: <https://media.poda.gov.ua/docs/ftnlr3eu/programa-rozvytku-turyzmu-i-kurortiv-u-poltavskiy-oblasti-na-2021-2025-roky.pdf>
31. Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство: об’єкт-предметна націленість, актуальні теоретичні та прикладні завдання розвитку. *Вісник Львівського інституту економіки і туризму*. 2020. № 15. С. 40-54.
32. Poltava Open : мобільний додаток з віртуальними мандрями Полтавщиною. URL: <https://poltavaopen.com/uk/>